

Várhelyi István

„Különös” üzenet (visszaemlékezés)

A történesek folyamán egy pillanatra mindenki a „nagy történelem” alakítója lehet, és ez csak később tudatosul. Az „oral history” ezeket az eseményeket rögzíti. Egy ilyen esemény résztvevője volt szerzőnk. Visszaemlékezésének különös aktualitását az 1989–90-es rendszerváltás közelgő 30. évfordulója adja. (a Szerk.)

Az minden olvasó előtt ismert, hogy a NATO-t 1949. évben hozták létre, amint az is, hogy az Egyesült Államok kezdeményezésére 1955. május 6-án, teljes jogú tagként felvették a Német Szövetségi Köztársaságot. Válaszlépként 1955. május 14-én létrejött a Varsói Szerződés és megalakították annak katonai szervezetét, az Egyesített Fegyveres Erőket (EFE).

Az újabb keletű ismeretek tükrében megjegyzendő, hogy az utóbbi esemény nem teljesen önkéntes alapon történt. Azt a Szovjetunió akkori elsőszámú vezetője, N. Sz. Hruscsov a kezdeményezte, lényegében Szovjetunió befolyásának és bizonyos „felügyeletének” biztosítása érdekében.

Az EFE Parancsnokság – a katonai kiképzési és harcászati, hadművelleti gyakorlások szervezése mellett – rendszeresen tartott különféle egyéb rendezvényeket is. Ezek között az egyik legfontosabb az EFE Katonai Tanácsának (EFE KT) évenkénti ülése volt, amelyet mindig más tagországban rendeztek meg.

A mindenkori központi téma a megelőző, már befejezett esztendőről szóló beszámoló megvitatása és elfogadása, továbbá a következő év közös feladatainak az egyeztetése volt. (Az utóbbit politikai és szakértői szinten már korábban megvitaták.) Ezen alkalmakkor a résztvevő hadseregek pénzügyi vezetői a napirenden lévő évek pénzügyi teljesítéséről az EFE Parancsnokság pénzügyi vezetőjétől kaptak információt a szakmai szekció ülésein, illetve jóvá kellett hagyniuk a költségvetési beszámolót és a következő év költségvetési tervét.

* * *

A szövetségi rendszer feloszlásának elvi lehetősége 1989 júliusában, Bukarestben megtartott értekezleten teremtődött meg, ahol a Szovjetunió hivatalosan is feladta a

Breznyev-doktrínát. Ezzel megteremtődött a résztvevő országok részére annak lehetősége, hogy önállóan dönthessenek kilépésükről a szövetségi rendszerből.

* * *

Beosztásomnál fogva (a szerző abban az időben az MH Közgazdasági és Pénzügyi Főnökség főnöke volt – a szerk.) vettem részt 1990. október 2–4. között az EFE KT 42. ülésén Romániában, Bukarest közvetlen közelében tartott tanácskozáson. A magyar delegációt – amelynek tagja volt a légierő parancsnoka, a kiképzési főfelügyelő, továbbá a Honvéd Vezérkar hívatásos állományú segítője – *Bíró József vezérőrnagy*, a Honvéd Vezérkar főnökének első helyettese vezette.

Elutazásunk előtt *Lőrincz Kálmán altábornagy*, a Magyar Honvédség parancsnoka és *Borsits László altábornagy*, a Honvéd Vezérkar főnöke eligazítást tartottak, illetve feladatot szabtak számomra. Ennek értelmében ragaszkodnom kellett ahhoz, hogy – tudomásul véve, miszerint a szervezet 1991. évi költségvetésének összegén már nem lehet változtatni – a Magyar Honvédségre jutó hányad¹ átutalását havonta, de legfeljebb negyedévente kívánjuk teljesíteni. Egyúttal ragaszkodjak az ún. *védett létesítmények*² kivitelezési költségei tételes elszámolásához.

Az EFE KT rendezvénye plenáris üléssel kezdődött, amin a magyar delegáció teljes létszámában részt vett. *Stanculescu vezérezredes*, a román honvédelmi miniszter nyitotta meg az ülést, majd *Lusev hadseregtábornok*, az EFE főparancsnoka vette át a szót. A hadseregtábornok – egyebek mellett – bejelentette, hogy az „imperialista nyugat” továbbra is fegyverkezik, ezért szükség van újabb harcálláspont építésére Bulgária területén.

Minden tagországnak nyilatkoznia kellett a vezetési pont építésének támogatásáról. A bolgár delegáció vezetője kapta meg a szót először, aki természetesen egyetértően nyilatkozott. Ezután mi következünk. A magyar delegációvezető, *Bíró vezérőrnagy* bejelentette, hogy ehhez nem adhatja hozzájárulását, mivel arra nem kapott felhatalmazást. Ekkor néhány másodpercre „megfagyott a levegő”, majd a többi delegáció nyilatkozataival folytatódott a plenáris ülés. A továbbiakban a lengyel, majd a csehszlovák delegációvezető sem támogatta a kezdeményezést. Mindez „rányomta bélyegét” a további ügymenetre.

Délután került sor a pénzügyi szekció ülésére. A tanácskozást az EFE Parancsnokság Törzse Hadműveleti Osztályának osztályvezetője vezette. A konkrét előterjesztéseket az EFE Parancsnokság Pénzügyi Osztályának osztályvezetője készítette és terjesztette a jelenlévők elé. Az 1989. év beszámolóval kapcsolatban különösebb észrevétel nem hangzott el. Az 1991. évi tervezet kapcsán bejelentettem azt, amire parancsot kaptam. Az utánam szóló lengyel és román pénzügyi vezető pedig szükségesnek tartotta a magyar fél álláspontjának átgondolását.

A pénzügyi vezetők tanácskozásán az 1991. évre vonatkozó terv jóváhagyására nem kerülhetett sor. Másfelől az EFE képviselői ragaszkodtak az éves költségvetési

1 Ez a mindenkori terv szerinti teljes összeg 6%-a volt.

2 A „védett létesítmény” megjelölés az akkor Lengyelországban és Ukrajnában épített (épülő) rejtett vezetési pontokra vonatkozott.

hányad előre, egy összegben történő átutalásához. Megállapodás hiányában azzal váltunk el, hogy 1990 decemberében, Moszkvában ismét találkozzunk.

Az esti fogadás hangulatát meghatározták a plenáris ülésen elhangzottak, illetve az a tény, hogy pénzügyi szekció ülésén sem fogadtuk el a központilag elképzelt megoldást. Annak ellenére, hogy a menü sokféle ételt és különféle italt tartalmazott, továbbá a román Állami Operaház művészei minden tőlük telhetőt igyekeztek megtenni a „jó kedv” érdekében, a hangulat nagyon nehezen oldódott egyes országok képviselői körében.

* * *

Az EFE KT pénzügyi szekciójának újabb ülésére 1990. december 12-én került sor, Moszkvában. Az elutazás előtt Borsits László altábornagytól azt az eligazítást kaptam, hogy ragaszkodjak a korábbi álláspontunkhoz, azon kívül jelentsem be, hogy a Honvéd Vezérkar 1991. január 1-jei hatállyal kivonja kijelölt csapatait a „Monument” feladat³ hatálya alól.

A feladatszabás során felvetődött, hogy a bejelentés megdöbbenést válthat ki. Azon kérdésekre, hogy lehet-e gond a hazajövetelünkkel, azt a választ kaptam ne aggódjak, minden rendben lesz; az üzenettel a szovjet katonai vezetés megkapja a következő lépésekhez a kezdeményezés, a tisztos „visszavonulás” lehetőségét.

Ennek ismeretében utaztunk el *dr. Földes Ferenc ezredessel*, az MH Közgazdasági és Pénzügyi Főnökség főnökének első helyettesével és *Deák József mk. őrnaggyal*, akiknek a kiutazás alatt mondtam el megbízatásom új részét. Erre azért a repülőgépen került sor, mert ott senki más nem hallhatta. Egyben kértem Deák őrnagyot, hogy készüljön fel a rendkívül pontos tolmácsolásra, nehogy bárki félre értse akár véletlenül, akár szándékosan.

Az 1990. december 12-ei, moszkvai tanácskozást Lobov hadseregtábornok, az EFE törzsfőnöke vezette. Az a tény, hogy az EFE törzsfőnök vállalta a tanácskozás vezetését, azt jelezte, hogy pozitív változást várnak, illetve beosztása nyomasztólag hat a résztvevők egy részére. A többi ország küldöttjei alapvetően ugyanazok a személyek voltak, mint a korábbi sikertelen találkozás esetében.

Az 1991. évi költségvetési tervet az EFE Parancsnokság pénzügyi vezetője ismertette, mely alapvetően semmiben sem változott a parancsnokság korábbi szándékát tekintve. Az EFE vezetői továbbra is az előre, egy összegben történő átutalást tartották szükségesnek.

A hozzászólások az orosz ABC szerinti sorrendnek megfelelően történtek. Ennek alapján a bolgár pénzügyi vezető után a magyar álláspont ismertetése következett. A kapott feladatszabásnak megfelelően, egyfelől megismételtem a már Romániában is elmondottakat és kiegészítettem Honvéd Vezérkar azon döntésével, miszerint az érintett magyar csapatokat 1991. január 1-jei hatállyal kivonja a „Monument” feladat hatálya alól. A tanácskozást vezető Lobov hadseregtábornok visszakérdezett, hogy

3 Ez az Egyesített Fegyveres Erők Parancsnoksága által működtetett egységes riasztási rendszer alól jelenti a kijelölt magyar katonai szervezetek (ti. a légvédelem és a légierő egységei) kivonását.

jól értette-e az általam elmondottakat és kérte az elhangzottak megismétlését. Kívánságát teljesítettem. Ezt követően szünetet rendelt el, ami 15–20 percig tartott.

A szünet után a lengyel pénzügyi vezető következett, aki figyelemre érdemesnek nevezte a magyar álláspontot. Majd a román pénzügyi vezető következett, aki – mint mindig – bizonyos fenntartásokat sorolt fel. *Babjev altábornagy*, a szovjet Honvédelmi Minisztérium Központi Pénzügyi Főcsoportfőnökség főcsoport-főnökének első helyettese és a csehszlovák delegátus mondandója után, az összefoglaló során az hangzott el, hogy az álláspontok nem közelítettek érdemlegesen. Ezért az 1991. évi költségvetési terv és annak finanszírozási módszere további, magasabb szintű egyeztetéseket igényel.

A tanácskozást közös ebéd követte, melyen részt vett Lusev hadseregtábornok, az EFE főparancsnoka és Lobov hadseregtábornok, az EFE Törzs főnöke is. Az ebéd során, látva a résztvevők passzvitását, a főparancsnok provokatív módon pohárköszöntő mondására szólított fel minden delegációvezetőt – kivéve engem. Erre felfigyelve önként jelentkeztem utolsó pohárköszöntőnek. Egyebek mellett elmondtam, hogy középiskolai és egyetemi tanulmányaim során nagyon sok természeti és társadalmi törvényszerűségről tanultam, amelyek közül egyet kívántam felidézni: *Karl Marx* azon megállapítását, miszerint a „lét határozza meg a tudatot”. Majd elmondtam, hogy a mi létünk a közeli múltban megváltozott, ami kiváltja tudatunk folyamatos megváltozását is. Ezek után megköszöntem az eddigi együttműködést, majd sok sikert kívántam Szovjetunió népeinek, a Vörös Hadseregnek, a főparancsnoknak és családjának.

Ezt követően olyan esemény történt, melyet a többi delegáció vezetője megirigyelhetett: egyedül velem koccintott – lehet, hogy zavarában(?) – a főparancsnok. Ekkor éreztem, hogy Borsits László altábornagynak igaza volt az üzenet fogadtatását illetően: a koccintás a „különös” üzenet küldésével kapcsolatos „hála” kifejezése volt.

* * *

Nyilván az említett szünetben is „égték” a telefonvonalak, majd az üzenet tudomásul vételét követő napokban, hetekben a háttérben különböző egyeztetések, latolgatások történhettek, döntés-előkészítések fogalmazódhattak meg, majd a végső döntés is megszületett.

A „különös” üzenet átadása, ha csekély mértékben is, de hozzájárult ahhoz, hogy még jobban „felgyorsultak” – főleg a szovjet katonai vezetés körében – azok a folyamatok, melyek végül is a szervezet megszüntetését eredményezték.

Ezt a folyamatot az is kiváltotta, erősítette, hogy *Antall József miniszterelnök* még 1990 júniusában, Moszkvában, a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének ülésén ismételten felvetette a katonai tömb feloszlását. A Honvéd Vezérkar pedig 1991. január 1-sejeli hatállyal kivonta a kijelölt magyar katonai szervezeteket a VSZ egységes légvédelmi riasztási rendszeréből.

Mindezek nyomán, 1991 februárjában Mihail Gorbacsov bejelentette, hogy 1991. április 1-jei hatállyal megszűnik az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoksága és annak valamennyi intézménye. Az erről szóló dokumentumokat 1991. február 25-én, Budapesten írták alá.

Az 1991. július 1-jén, Prágában aláírt megállapodás megszűntnek nyilvánította a Varsó Szerződés valamennyi szervezeti elemét, testületét, intézményét és a katonai tevékenységet. A mindenoldalú felszámolás 1992. évben fejeződött be.

* * *

Kétségtelen, hogy nem pusztán a magyar katonai vezetés üzenete miatt szűnt meg a politikai tömörülés és a katonai csoportosulás. Ennek lehetőségét magyar, és külföldi politikusok is többször felvetették. A szándékról az írott és az elektronikus sajtóban is jelentek meg ezzel kapcsolatos találgatások, hírek. Az is jelzésértékű volt, hogy az 1990 szeptemberére tervezett magyarországi VSZ-hadgyakorlat megtartását a magyar vezetés – az előző évi óvatos jelzéssel megegyezően – nem engedélyezte, ezzel a katonai szervezetek alkalmazási tevékenységét egyoldalúan megszüntette.

Szeretném hangsúlyozni, *nekem* csak annyi volt a szerepem, hogy a „különös” üzenetet továbbítsam. Meggyőződésem, hogy annak átadása a Magyar Honvédség katonai vezetésének a kezdeményezése volt. Ezt a következtetést abból vontam le, hogy azt a honvédelmi miniszternek címzett úti jelentésbe nem kellett konkrétan beírnom, csak a feladatot szabó előjárómnak kellett szóban jelentenem a „különös” üzenet elhangzását és annak fogadtatását...

A NKE Hadtudományi Kutatóműhely konferenciája

Etika és katonai cselekvés

Himmer Péter¹ munkásságának emlékére

*Etika és katonai cselekvés címmel szervezett
rendhagyó műhelykonferenciát a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE)
Hadtudományi Kutatóműhelye 2018. március 22-én,
az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának budapesti,
Hungária körúti kampuszában. A rendezvényt a szervezők az egyetem
2017-ban elhunyt, a tanártársak és a hallgatók által egyaránt nagyra be-
csült oktatója, Himmer Péter munkássága előtt kívántak tisztelni.*

1 Dr. Himmer Péter (1952–2017)

1985-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, filozófia szakon végzett. Még ugyanebben az évben a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Filozófia tanszékén kezdett oktatni. 1991-től a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola Társadalomtudományi tanszékére helyezték át. Még ebben az évben az ELTE-n filozófiatörténetből egyetemi doktori fokozatot szerzett. 1993-ban nevezték ki főiskolai tanárrá. 2001-ben a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemre került, ahol 2009 és 2011 között a Filozófia és Kultúrtörténet Tanszék vezetőjeként dolgozott. 2004-ben az ELTE-n PhD-fokozatot szerzett. Bár a Nemzeti Közszolgálati Egyetem szervezetében a filozófia és kultúrtörténet oktatására nem maradt önálló tanszék, de továbbra is a tantárgy oktatásának szervezője és meghatározó alakja maradt. 2015 óta az egyetem docensként tanította a filozófiatörténetet, a klasszikus etikát és a kultúrtörténetet. Több, mint 30 éves oktatói pályafutása során tiszti nemzedékek sorát tanította, szemléletét formálta, finomította, amivel hozzájárult a honvédség tisztikara általános és katonai műveltségének mélyítéséhez, sokszínűbbé tételéhez. Nyugodt, követhető előadói stílusa, nagy tudása, ismereteinek folyamatos megújítása, kiterjedt publikációs tevékenysége az egyetem népszerű, elismert oktatójává tette.